

Περί των ελίτ, της πάλης των τάξεων και του δυσοίωνου μέλλοντος

Τί είναι η ελίτ ή άλλως η αριστοκρατία; Ένας ορισμός της είναι: Μια άτυπη ομάδα κοινής ιδεολογίας και πολιτισμικής κατανόησης αλλά και συμφερόντων, που ξεχωρίζει σε μια κοινωνία για αυτό το κοινό χαρακτηριστικό της. Είναι μια έννοια λάστιχο που μπορεί να έχει εφαρμογή από μια απλή ομάδα ανθρώπων (π.χ. έναν αθλητικό σύλλογο) μέχρι κράτη ή και ομάδες κρατών.

Σύμφωνα με την ελληνική wiki: είναι μια μικρή ομάδα ισχυρών ατόμων που κατέχουν ένα δυσανάλογο μερίδιο πλούτου, προνομίων, πολιτικής εξουσίας ή ικανότητας σε μια κοινωνία. Το "ισχυρών" κρατήστε το εν μέρει σε εισαγωγικά, γιατί δεν είναι πάντα ισχυροί, απλά ξεχωρίζουν και μπορεί να ξεχωρίζουν όπως αναφέρει αυτός ο ορισμός για μια ιδιότητα και αυτό δεν συνάδει απαραίτητα με την εξουσία, αλλά μπορούν όντως να έχουν άλλης μορφής εξουσία. Λέμε για παράδειγμα η "πνευματική αριστοκρατία του τόπου", και μέσα σε αυτήν άνετα μπορούν να περιλαμβάνονται άνθρωποι όχι πλούσιοι ή με ιδιαίτερη δύναμη, αλλά με τη γνώμη τους να καθορίζουν τις πνευματικές εξελίξεις, ακόμα και αν οι ίδιοι δεν ωφελούνται άμεσα. Δεν σημαίνει ότι όλες οι ελίτ έχουν δύναμη και εξουσιάζουν, αλλά πάντα ο κάθε τόπος ελέγχεται από μια κύρια ελίτ που αυτή όντως έχει την εξουσία και τη δύναμη και περισσότερο πλούτο. Αυτό συμβαίνει και σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα που άμεσα ή έμμεσα ελέγχετε από μία ελίτ.

Στην πραγματικότητα όλοι μας δουλεύουμε, υποστηρίζουμε, αντιμετωπίζουμε, ελπίζουμε και μισούμε, ενίοτε συμμετέχουμε σε μία ή περισσότερες ελίτ, ακόμα

και αν αυτό δεν είναι ξεκάθαρα προφανές. Ελίτ είναι το συνδικαλιστικό κατεστημένο και οι συντεχνίες, ελίτ κυριαρχούν στην διανομή αγαθών, ακόμα και τέχνης ή βιβλίων, υπάρχει το πανεπιστημιακό κατεστημένο και γενικά πάντα υπάρχει ένα κατεστημένο κατά τόπους και σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα πάνω στην οποία κυριαρχεί ή έχει τα περισσότερα οφέλη από αυτήν και όλοι μας έχουμε ρόλο σε όλα αυτά. Ακόμα και στην κάθε πόλη η χωριό κάποιες οικογένειες ξεχωρίζουν και νέμονται τα περισσότερα. Η έννοια “κατεστημένο” παραπέμπει αμέσως και σε μια ελίτ, ή και σε μία κλίκα, λέξεις που ενίοτε ταυτίζονται.

Είναι φυσιολογικό;

Μάλλον ναι. Ας πάρουμε για παράδειγμα την πολιτική. Η δημοκρατία για να δουλέψει σωστά, θέλει ενεργά μέλη, δραστήρια, με παιδεία και γνώση αλλά και με ορθολογισμό. Ταυτόχρονα θέλει έμπρακτο ενδιαφέρον που δεν είναι μόνο η ψήφος κάθε 4 χρόνια, αλλά η συνεχής εγρήγορση και ενασχόληση με τα κοινά. Αν όλα αυτά τα στοιχεία υπάρχουν, οι ελίτ δεν θα ήταν απαραίτητες, ή θα ήταν συχνά εναλλασσόμενες, πάντως λιγότερο “φαγανές”. Πόση όμως σχέση έχουμε με αυτή την ιδανική δημοκρατική διακυβέρνηση. Καμία. Συνήθως λίγοι είναι οι πραγματικά ενεργοί πολίτες, πολλοί από τους οποίους ασχολούνται με τα κοινά για λόγους προσωπικής προβολής ή κληρονομικότητας. Συχνότερα, έχουν συμφέροντα που θέλουν να διασφαλίσουν ή επεκτείνουν. Αρκετά λιγότεροι είναι αυτοί που θα βγουν μπροστά με το θάρρος της γνώμης τους και θα συγκρουστούν με το κάθε κακώς κείμενο και όσο καλές προθέσεις και να έχουν θα δουλέψουν τελικά υπέρ η κατά μιας ελίτ. Στην ουσία η κάθε κοινωνική ομάδα υποτάσσεται ηθελημένα ή αναγκαστικά σε ελίτ, συχνά διαφορετικές ανά θέμα, αν και σε ολοκληρωτικά καθεστώτα όλες ταυτίζονται σε μία.

Τα ζώα που θεωρούμε ότι διαβιούν σε ένα πιο αρχέγονο περιβάλλον δεν έχουν ελίτ, έχουν όμως αρχηγό της αγέλης. Ξέρουν από ένστικτο, ότι η επιβίωσή τους εξαρτάται από το δυνατότερο μέλος της αγέλης και αυτόν ακολουθούν. Και οι άνθρωποι προφανώς κάπως έτσι ξεκίνησαν, για τον λόγο αυτό και η βασιλεία θεωρείται το αρχαιότερο πολίτευμα. Μόνο που ο άνθρωπος απέκτησε τη λογική και μπορεί με τη λογική να διακρίνει την αριστεία σε πολλά διαφορετικά θέματα και να την εκμεταλλευτεί κατάλληλα. Έτσι η βασιλεία αντικαταστάθηκε ή περιορίστηκε από την Αριστοκρατία και ακολούθησε η Δημοκρατία, και μόνο σε έκτακτες ή ειδικές περιπτώσεις υπάρχει η αποκλειστική αρχή του ενός. Στην ουσία το πρόβλημα είναι πόσοι μπορούν πραγματικά να πάρουν αποφάσεις για το σύνολο, η με τις θέσεις τους να επηρεάσουν το σύνολο, αφού όσο το νούμερο αυτό

μεγαλώνει, υπάρχει βάσιμη θεώρηση αναρχίας. Επιπλέον έχουμε εκτός από την κυρίαρχη πολιτική ελίτ, την κοινωνική (συχνά επηρεάζει η μία την άλλη) την πνευματική, την επιστημονική, την στρατιωτική κ.ο.κ. ελίτ σε κάθε κοινωνία, ομάδες και ανθρώπους που ξεχωρίζουν για τη δύναμή, τις γνώσεις, τις δυνατότητες ή άλλες ικανότητές τους ή απλά κληρονομικώ δικαιώματι - και δυστυχώς υπάρχουν και αυτά. Σήμερα έχουμε και υπερεθνικές ελίτ που επιδρούν σε μεγάλο μέρος της ανθρωπότητας και σχετικές λίστες με όλους αυτούς που επηρεάζουν σημαντικά σχεδόν όλη την ανθρωπότητα.

Από την άλλη όπως είπαμε η κοινωνία είναι πιο πολύπλευρη και αναζητάει συχνά τα μεγάλα μυαλά που θα της δώσουν μια πνευματική, επιστημονική ή κάθε είδους ανάταση. Το μεγάλο πλεονέκτημα της ανθρωπότητας είναι η λογική και η επικοινωνία. Όλες οι αλλαγές, όλες οι ανακαλύψεις, όλες οι εφευρέσεις, όλες οι χρήσιμες ιδέες, οφείλονται σε ελάχιστα μέλη της κοινωνίας. Λίγοι είναι αυτοί που προχώρησαν το πνεύμα τους, αλλά με την λογική και την επικοινωνία όλη η ανθρωπότητα ωφελήθηκε από αυτούς. Αυτό είναι το χαρακτηριστικό στοιχείο για το οποίο σε όλους σχεδόν τους πολιτισμούς (εκτός των ολοκληρωτικών συστημάτων ή όσων τα ονειρεύονται) ευνοείται κατά κανόνα η αριστεία. Η διάκριση αυτή εύκολα γενικεύεται σε επαγγελματικές τάξεις, σε συλλόγους, σε ενώσεις κλπ. Έτσι πολύ εύκολα σε κάθε θέμα, ξεχωρίζει μια ελίτ, άσχετα αν πραγματικά το αξίζει ή όχι.

Ας επανέλθουμε όμως στη διακυβέρνηση. Θα έλεγε κανείς ότι η δημοκρατία ήρθε στην αρχαία Αθήνα για να σπάσει τις ελίτ, αλλά το μόνο που κατάφερε να σπάσει ήταν η κληρονομική συνέχεια των φρατριών και αρχαίων φυλών, όχι τις ίδιες τις ελίτ. Πάντα κάποιες ελίτ κυριαρχούσαν και κάποιες άλλες επιβουλευόνταν την δύναμή τους, η δε ελίτ είναι πάντα δυναμική και όχι ξεκάθαρα ορισμένη.

Τί ρόλο έχει εδώ η πάλη των τάξεων του Μάρξ; Μάλλον του χρήσιμου κομπάρσου. Η κάθε ελίτ, ανεξάρτητα από πως ξεκίνησε ταξικά και αρχικά, δεν παύει να εκμεταλλεύεται τον πλούτο, την δύναμη και τις ελπίδες, της κάθε υποτίθεται ευνομούμενης από τη συγκυρία τάξης, για κάτι καλύτερο. Για παράδειγμα, το Πολίτμπιρο ανεξάρτητα από το ποιας τάξης αρχικά ήταν τα μέλη του, ή στο όνομα τίνος πάλευε, δεν είχε τελικά καμία σχέση με τους ίδιους τους προλεταρίους που τους έλεγχε πλήρως και εκμεταλλευόταν την εργασία τους. Ήταν μια καινούργια για την εποχή ελίτ που η ίδια με ελάχιστη ανανέωση στα μέλη της, κυβέρνησε για εβδομήντα χρόνια, ανατρέποντας πλήρως την προηγούμενη της παλαιάς ρώσικης αριστοκρατίας. Αλλά και η κάθε διάδοχη ελίτ,

μπορεί εν μέρει να αποτελείται από μέλη της προηγούμενης ελίτ και αυτό επίσης το είδαμε στη Ρωσία, όπου όλοι σχεδόν οι νεόπλουτοι μεγιστάνες που εμφανίστηκαν στη σύγχρονη εποχή ήταν μέλη του κόμματος ή σχετικών υπηρεσιών και κάποιοι από αυτούς ανήκαν στην τότε κυριαρχούσα ελίτ. Πρακτικά μετά την επανάσταση η ίδια ελίτ κυβερνά στη Ρωσία με μια μικρή αλλαγή της ιδεολογίας της.

Πώς διαμορφώνεται η εξουσία από μία ελίτ; Συνήθως τα μέλη της ανήκουν σε μια ανερχόμενη τάξη. Το ανερχόμενη εδώ σηκώνει μεγάλη κουβέντα. Η δυτική ελίτ για παράδειγμα είναι αυτή που προήλθε από την άνοδο της αστικής τάξης, δεν σημαίνει ότι κάθε ελίτ έχει ξεκάθαρο ταξικό πρόσημο, μπορεί απλά να περιλαμβάνει κάποιους που έλκονται και παισιώνουν ένα χαρισματικό ηγέτη. Κατά κανόνα όμως περιλαμβάνει χορτάτους της κοινωνίας, ενώ πάντα απευθύνεται στις πλέον αδικημένες τάξεις για να εξασφαλίσει την επιτυχία της. Πάντως κάποια στιγμή εκμεταλλευόμενοι την κούραση της προηγούμενης ελίτ, κάποιον φιλικό εξωγενή παράγοντα για παράδειγμα έναν πόλεμο (π.χ. η ίδια η Οκτωβριανή Επανάσταση εκμεταλλεύτηκε ιδιαίτερα τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο), ή τέλος κάποιες νέες συνθήκες που βοηθούν τον υποβιβασμό της παλαιάς ελίτ, την διαβρώνουν ή την εκπαραθυρώνουν. Δεν έχει καμία σημασία αν η αλλαγή είναι δημοκρατική και νομότυπη ή με πραξικόπημα, αν και στην νομότυπη η εκπαραθύρωση γίνεται κυρίως με διάβρωση και όσμωση αρχικά και η κυριαρχία θα φανεί αργότερα, ενώ με πραξικόπημα ή με επανάσταση, η αλλαγή είναι άμεση και πλήρης. Δεν έχει σημασία επίσης ποιες τάξεις βοήθησαν την νέα ελίτ να κυριαρχήσει. Η θέση τους συνήθως ελάχιστα αλλάζει προς το θετικό. Το εντυπωσιακό είναι ότι ενώ μια δυσσχετημένη τάξη ή και ολόκληρη κοινωνία από μια ελίτ, μπορεί πρόθυμα να την ανατρέψει, δεν ξέρει εκ των προτέρων αν η επόμενη ελίτ θα είναι καλύτερη ή όχι, παρά τις υποσχέσεις που πάντα παίρνει για κάτι καλύτερο.

Η νέα ελίτ νέμεται την εξουσία στη βάση κάποιας ιδεολογίας και μπορεί ακόμα στα πρώτα της στάδια να είναι θετική για την κοινωνία και να έχουμε μια σχετική πρόοδο. Η δυτική ελίτ στηρίχθηκε στον Διαφωτισμό, την παιδεία και την ελευθερία και έφερε την βιομηχανική και τεχνολογική επανάσταση, το κράτος δικαίου και πολύ πλούτο στις αντίστοιχες κοινωνίες. Με την πάροδο του χρόνου όμως εκμαυλίζεται, κουράζεται και αν δεν ανανεωθεί και δεν απαναδιαμορφώσει την ιδεολογία της, το μέλλον της είναι προδιαγεγραμμένο και μικρό. Μια νέα δυναμική ελίτ αργά η γρήγορα, θα την ανατρέψει.

Αυτή τη στιγμή στην Δύση υπάρχουν αρκετές ελίτ που νέμονται την εξουσία στη βάση της ιδεολογίας του κράτους δικαίου και της δημοκρατίας. Κατάφεραν να κάνουν την Ευρώπη κυρίαρχη πολιτισμικά και ιδιαίτερα πλούσια από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα, σε βαθμό αυτή τη στιγμή να είναι ο δημοφιλέστερος προορισμός μεταναστών από Ασία και Αφρική και ένα σημαντικός παγκόσμιος παράγοντας. Ήδη όμως φαίνονται σημάδια κόπωσης και αρκετές άλλες ελίτ εποφθαλμιούν την δύναμη και συνοχή της. Η ίδια αυτή ελίτ έχει διαβρωθεί από μετοίκους ή και γηγενείς νεόπλουτους, που το κράτος δικαίου δεν τους λείει και πολλά, άρα η ιδεολογία της φθίνει, ενώ υπάρχουν έντονοι επηρεασμοί για την ενίσχυση νέων ελίτ, με ξεκάθαρο αντιδημοκρατικό στάτους από την Ρωσία που παράλληλα προσπαθεί αυτή τη στιγμή να στραγγαλίσει ενεργειακά την Ευρώπη και να αποκτήσει την πλήρη κυριαρχία. Αλλαγές θα γίνουν, ας είμαστε επιφυλακτικοί στο αν αυτές θα είναι θετικές ή αρνητικές για τις κοινωνίες μας, ειδικά για τη δημοκρατία και την ελευθερία της έκφρασης, που σταδιακά και παγκόσμια τείνει σε ύφεση.

Η Ελλάδα ως μακρινή επαρχία της Ευρώπης λόγω του εγγενούς ανορθολογισμού που κυριαρχεί, όχι μόνο δεν κατάφερε να πάρει πολλά θετικά από την περίοδο ανάπτυξης και να δομήσει ένα σωστό κράτος όπως όλοι υποτίθεται θέλουν, αλλά θα βρεθεί στη δίνη των αλλαγών χωρίς οι ντόπιες ελίτ να έχουν ξεκάθαρη ευρωπαϊκή ιδεολογία. Ήδη υπάρχουν στη βουλή μας αντιπρόσωποι του 20,5% που ονειρεύονται μια κόκκινη ή μαύρη εκδοχή δικτατορίας, σε συνεργασία με την Ρωσία, και δεν είναι ξεκάθαρο το ποσοστό διάβρωσης των υπολοίπων κομμάτων από αντίστοιχες πρακτικές αφού μέσα στους παράγοντες επηρεασμού ένα σημαντικό στοιχείο είναι η θρησκεία. Η θρησκεία επηρεάζει ξεκάθαρα και άμεσα το ένα τρίτο των Ελλήνων, προσθέτοντας άλλο ένα τρίτο που την θεωρούν χρήσιμη για λόγους παράδοσης και αυτό είναι ένα τεράστιο όπλο στα χέρια της Ρωσίας και της επεκτατικής της πολιτικής. Ταυτόχρονα οι ντόπιες ελίτ που είναι από τις πλέον εκμαυλισμένες είναι και διχασμένες ιδεολογικά. Κάποιες θέλουν τον δυτικό τρόπο ζωής, πιθηκίζοντας απλά, χωρίς να έχουν συγκεκριμένη ιδεολογία που να τον στηρίζει, ενώ κάποιες άλλες ερωτοτροπούν με τον ολοκληρωτισμό και την απόλυτη συντήρηση.

Ταυτόχρονα ο ορθολογισμός του Διαφωτισμού ακόμα και στην Ευρώπη έχει διαβρωθεί και σταδιακά κυριαρχεί ένα ανορθολογικό ρεύμα που η υπάρχουσα ελίτ ανέχεται, ακριβώς γιατί αισθάνεται τύψεις για την εκμετάλλευση που έχει κάνει (κάθε ελίτ εκμεταλλεύεται ασύστολα και πλουτίζει από την εξουσία που έχει) αλλά

και γιατί σταδιακά μπασταρδεύεται από ανθρώπους χωρίς παιδεία, όπως προαναφέρθηκε. Όταν η ελίτ δεν μπορεί να υποστηρίξει την ιδεολογία που την κρατούσε δομημένη και ισχυρή, κάποιος ανταγωνιστής με όπλο αυτό το κενό, θα την εκπαραθυρώσει. Αυτό που γίνεται στην Γαλλία σήμερα και η συχνότητα επανάληψής του, είναι ενδεικτικό του τι μπορεί εύκολα να ακολουθήσει. Το θέμα είναι τι ιδεολογία θα αντιτάξει η νέα ελίτ και εδώ ας είμαστε ιδιαίτερα επιφυλακτικοί. Ίσως οδεύουμε σε έναν ακόμα σκοτεινό Μεσαίωνα στον οποίον κάποιες χώρες ανατολικά έχουν ήδη μπει και κάποιες ελάχιστες ευτυχώς ακόμα στη Κεντρική Ευρώπη, φλερτάρουν ασύστολα μαζί του.

Για περισσότερη ανάλυση ένα βιβλίο που γράφηκε πριν την άνοδο του Ναζισμού (τότε αναφερόταν ως Σοσιαλισμός) αλλά ιδιαίτερα επίκαιρο σήμερα:

Vilfredo Pareto, *Άνοδος και Πτώση των Ελίτ*, μτφρ. Άννα Δουκούρη - Γιώργος Μερτίκας, Λεβιάθαν - Κουκκίδα, Αθήνα 2017.

Φιλίστωρ